— Այս Մեծ հանճարին կենաց է անհաւասիկ, որ կը միջամտի Ե. Թ., որ ի հարկէ շատ հեռուներն մնացած է բան ամենայն պատշաճութեան եւ ապաստուած հրատարակութիւն մ՝ի լոյս հանելէ, իւր այս 24 էջերու մէջ ամփոփած գրութեամբն։ Հեղինակն, այս՝ ինչպէս նաեւ միւս գործոցը մէջ յաճուկ նպատակաւ կը գործէ, այս է հանրութեան օգտաւէտ եւ մատչելի երկասիրութիւններ ընծեռելը. որ ամենայն գովութեան արժանի է։ Այրաւպարտ պէտք է փնտռէլ այսպիսի հրատարակութեանց մէջ բանասէրն այն ամէնն, զորոնք կ՝ակնկալէր իւր հետաքրքրութիւնն։ Ըստ այսմ Հեղինակին նպատակին համեմատ նկատելով գրութիւնս, հարկաւ յաջողած պէտք ենք համարիլ եւ յանձնարարել ամէն ազգասէր անհատներու ընթերցանութեան։

Ս. Ա.

17. Մեսրոպ-Մաշտոց։ — Ոչ սակաւ գնահատութեան արժանի պէտք ենք համարիլ այն երկասիրութիւնները, որոնք ի լոյս կու գան՝ ոչ թէ քիւրացդի նիւթերով ծանրաբեռնեալ, այլ կենդրոնացեալ որոշ նիւթի մը վրայ։ Նուիրուած հատակ հոյակապ անձնաւորութեանց կենսագրութեան։ Բայց այս որչափ գովութեան արժանի կէտ մըն էր, այնչափ անուշադրութեան ձգուած էր շատ ժամանակէ ի վեր։ Սկսա յառաջ կը մատչի "Ե. Թ.," իւր "Մեսրոպ-Մաշտոց" գործովն, որ բովանդակ նուիրուած է Ս. Մաշտոցի կենսագրութեան։ Մեծ մտադրութեան արժանի կէտ էր այս, եւ գրեթէ մեծ անչափ մը բաց կը թողուր հայ գրականութեան մէջ։ Տեսած էինք, ընտրութիւնը ժամանակին ընթացքին համեմատ կշռելով, Ս. Գրիգորի ընդարձակ կենսագրութիւնը (գրաբար, որ կ՝արժէ լաւագոյն ուսումնասիրութեամբ հրատարակուած տեսնել.) Ս. Ներսիսի Մեծի Պարթեւի վարքն ու գործունէութիւնն (ի Հ. Ղ. Յովհաննեան Վենետիկ 1851. 8° էջք 82.) — Պետրոս Գետադարձ (Էջմիածին. 1897. ի կ. Պատանեանցէ) Ս. Ներսէս Շնորհալի (ի Հ. Ղ. Ալիշանէ, Վենետ. 1893.) եւն եւն։ Սկսա այս հոյակապ անձնաւորուեանց մէջ բաց կը կենային այն գէմքերու կենսագրութիւնները, որոնք ազգին նոր կերպարանք էին տուած եւ գոյութիւն իսկ պահպանած։ Այս բացն ըստ իմքը կը լրացնէ այս ձեռնարկն։

Ինչպէս ըսինք բովանդակ երկասիրութիւնն նուիրուած է Ս. Մաշտոցի կենաց եւ համառօտիւ մը նաեւ գործունէութեան։ Աշխատասէրն "Ե. Թ.," դիտած է գործոյս մէջ գլխաւորաբար ժողովրդական մատչելի հրատարակութիւն մ՝ընել, հետեւաբար չէր կրնար մասնաւորապէս ուշադրութիւն դարձնել այն կէտին, զոր գիտնական աշխարհն կը պահանջէ, այս է, գործունէութեան եւ արդեանցը։ Մեծ եւ ի հարկէ շատ ընդարձակ հրատարակութեան մը պէտք էր միւսիլ Հեղինակն, եթէ այս ամէնն միտ դնէր։ Այս հանգամանաց մէջ անհնար է այսու քննական, աշխարհի պահանջքն գոհացնել։

Ժողովրդեան համար շատ օգտակար եւ յաջող հրատարակութիւն մըն է, եւ կրնանք ու պէտք ենք ջերմապէս յանձնարարել ճշմարիտ ազգասէրներու, մեր սիրելի Հօրն կենսագրութիւնն, որուն կը պարտինք համօրէն հայութեան այժմեան գոյութիւնը։ Բայց թոյլ տայ մեզ Ց. Հեղինակն քանի մը դիտողութիւն ընել, որոնց ուշադրութիւն չէ դարձուած։ Զս. Մաշտոց մեզ պաշտելի ընդն է իւր գործունէութիւնն, յատկապէս գրի գիւտն։ Սակայն այս ման շատ զիարգուպէտ կը գտնենք. պէտք էր — եթէ ոչ քննականօրէն — գոնէ մատենագրաց պատմածներն կրկնել, որով մոռացութեան վէրն կ՝ապրի այնչափ ճիգն, կը տեսնուի ամենայն յարատեւութիւնն, եւ միով բանիւ մեր այժմու վայելած գրոց անցեալ պատմութիւնն, տաժանելի գիւտն։ Ս. Մաշտոցի տրուած երկաբրութիւնը շատ անհաւանական են։ Այժմու "Մաշտոց" կրող մատենին լեզուն բացարձակապէս կը մերժէ Ս. Մեսրովբայ վերագրելն. նոյնպէս "Մեծ պատց" շարականներն։ Զս. Մաշտոց կաթողիկոսութեան գահն բարձրացած կը համարի Հեղինակն յետ Ս. Սահակայ, զոր շատ նորալուր կը գտնենք։ Մատենագիրք Կորիւն, Փարպեցի, Մ. Խորենացի չեն յիշատակեր այս դէպքն։ Խորենացւոյ խօսքերէն տեղապահ եղած կրնանք ենթադրել։ յայտնապէս կ՝ըսեն թէ յետ Ս. Սահակայ Մաշտոցի հրամանաւն կաթողիկոս ընտրեցաւ Ս. Յովսէփ։ Այս եւ այսպիսի քանի մը թերութիւնք ի բաց հանելով կրնանք յաջող երկասիրութիւն անուանել եւ մաղթել Հեղինակին՝ուրիշ այսպիսի ազգային անձնաւորուեանց հետաքրքրական կենսագրութիւններ մատակարարել հայ ժողովրդեան, որով միանգամայն մոռացութեան չեն մատնուիր մեր հերոսներուն կեանքն ու գործերն։

Ն. Ա.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեծ-Քերականն՝ Դեր. Այտնեան. 313:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ — Նկատողութիւններ Նոիշէի պատմութեան վերաբերեալ. 317:

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ — Բժիշկ Դոկտ. Նահապետ Ռուսինեան. 321:

ԼԵԶՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ — Արաբկիրի գաւառաբարբառը. 326:

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ — Հայ ժողովրդական Դիւցազնական վէպը. 330:

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ — Գրական ժամանց. 333: — Պատմական շիտակ դէպք մը. 337:

ԱՇԽՈՒՀԱԳՐԱԿԱՆ — Հայաստան, Քրդաստան եւ արեւմտեան Պարսկաստան բաբելական-ասորեստանեայ սեպագրերու համաձայն. 338:

ԱՑԼԵՒԱՑԼՔ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ. 343:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԽՄԲԱԳԻՐ

Գ. ՌԱՓԱՅԷԼ Վ. ՊԱՐՈՆՅ

ՎԻԵՆՆԱ՝ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՑՈՒՐԱՆ

digitised by A.R.A.R.@